

Prezentace zříceniny hradu Kamýku nad Vltavou

Tomáš DURDÍK, Václav GIRSA, Miloslav HANZL

ANOTACE: Článek prezentuje strategii a filozofii konzervace a prezentace hradu Kamýku nad Vltavou (okres Příbram), včetně výsledků nezbytného předstihového archeologického výzkumu. Tento královský hrad je dnes jedním z nejautentičtější dochovaných českých hradů s obvodovou zástavbou, stavebního typu z doby posledních Přemyslovců. Jmenovatelem provedených prací bylo re-spektování a uchování autenticity památky a její vypovídací schopnosti jako historického pramene, a to jak v nadzemních konstrukcích, tak v archeologizovaných situacích.

1

Hrad Kamýk nad Vltavou představuje mimořádně kvalitní a vzácně autenticky dochovanou památku. Přestože se dochoval ve formě zříceniny (obr. 1), představuje jednu z nejuplněnějších výpovědí k četným otázkám, jaké jsou schopny české královské hrady posledních Přemyslovců.¹ I přes velký rozsah dochovaných zřícenin stál Kamýk až donedávna zcela mimo zájem bádání o českých hradech. Velmi nápadná pravidelná podoba jeho pozůstatků, fixovaná ve všeobecném povědomí již koncem 19. století,² se stala příčinou zcela chybné představy o stáří patrných staveb. Ty byly, ačkoliv by při podrobnějším studiu nabídky nepřehlédnutelné nesporně středověké detaily, považovány za pozůstatky nevýznamného renesančního zámku. Nejpřesvědčivěji tuto představu formuloval A. Sedláček,³ od něž byla nadále přejímána.⁴ Změnu přinesl až počátkem 70. let 20. století provedený moderní povrchový průzkum,⁵ který umožnil rozpoznat nejen stáří, ale i vysokou hodnotu a vypovídací schopnost hradu. Kamýk nad Vltavou od té doby náleží mezi vý-

znamné zdroje kvalitních informací v rámci studia českých královských hradů posledních Přemyslovců.

Jak již bylo uvedeno, hrad se dochoval ve formě zříceniny, tedy stavby v procesu archeologizace, což pochopitelně determinuje možnosti zacházení s ním. Stav dochování všech částí rozsáhlého areálu je rozličný. Vysoké zdívo (až do úrovně prvního patra) charakterizuje zadní hrad (obr. 1). Přední hrad, kde se nad úrovní terénu zdívo vyskytuje pouze sporadicky, je dochován ve formě velmi dobře čitelných terénních reliktů. Vnější opevnění

■ Poznámky

1 Tomáš DURDÍK: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999; též: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky*, Praha 2002; též: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2*, Praha 2005; též: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 3*, Praha 2008; též: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 4*, v tisku. Monografické zpracování Tomáš DURDÍK: *Králov-*

Obr. 1. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, část interiéru jižního palácového křídla zadního hradu a torzo vstupní věže, pohled z koruny okružního valu. (Foto Tomáš Durdík, 1973)

ský hrad Kamýk na Vltavou, in: *Dějiny Kamýka nad Vltavou*, Kamýk nad Vltavou 1996, s. 13–22; Tomáš DURDÍK, Jiří ÚLOVEC: *Kamýk nad Vltavou (Vrškamýk, Hunec) hrad, okr. Příbram*, stavebně-historický průzkum, rkp., SÚA Praha, Praha 2000; Jiří ÚLOVEC: *Kamýk nad Vltavou. Přehled historie hradu a jeho držitelů*, in: *Podbrdsko IX*, 2002, s. 21–34.

2 Antonín PODLAHA, Eduard ŠITTLER: *Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese Sedlčanském*, Praha 1898.

3 August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze Království českého 15*, Praha 1927.

4 Například Zdeněk WIRTH: *Umělecké památky Čech*, Praha 1957; Emanuel POCHE a kol.: *Umělecké památky Čech II (K–O)*, Praha 1978.

5 Tomáš DURDÍK, 1996, cit. v pozn. 1.

2

3

Obr. 2. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, zánik historického nadloží i části podloží až pod základovou spáru zdiva v čelní části brány zadního hradu (sonda 2). (Foto Jaroslav O. Nedbal, 2010)

Obr. 3. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, sonda 3 odkrývající bránu předního hradu. Nahoře severní, dole jižní strana průjezdu po dokončení výzkumu. (Foto Sylwester Chmielowiec, 2010)

tvoření příkopem a valem před ním je nejlépe dochováno na jižní a východní straně, relativně dobře i na straně západní. Severní strana byla v průběhu novověku výrazně přemodelována nejspíše stržením valu do příkopu a úpravou takto získané plochy na pole.

Autentický dochovaný stav ovšem již od začátku sledování na počátku 70. let 20. století vykazoval určité problémy a v průběhu let došlo i k zcela malým ztrátám. Některé z nich byly naprosto zbytečné a trestuhodné, jako například poškození dochovaného zdiva zadního hradu počátkem 70. let při pálení starých pneumatik, jimiž bylo za tímto účelem obkládáno, odstranění části vnějšího valu na jižní straně buldozerem v téže době či stržení jediného výraznějšího fragmentu zdiva v předním hradu vandaly v průběhu tétož desetiletí. Pokračoval i přirozený rozpad zdiva s velmi nežádoucími výsledky (například v případě negativu sediliv v průjezdu druhé brány), který někdy vyústil i ve větší destrukce (například prolomení zdiva nad torzem portálu přízemí východního křídla zadního hradu). V místech návštěvnického provozu velmi progresivně pokračovala degradace terénního reliéfu zasahující místy (zejména ve svazích) až do nestabilního a nekalitního geologického podloží; jeho zánik například v prostoru části druhé brány postoupil hluboko pod základovou spáru středověkého zdiva (obr. 2). Tento problém na východní straně z části vyřešila stavba dřevěného schodiště. Hrad byl, naštěstí ve velmi malé míře, postižen i nezákonnými výkopy vykradačů archeologických nálezů a dalšími zásahy různého charakteru (nejspíše včetně trampských odpadkových jam) v prostoru nádvoří zadního hradu. Nestabilita terénní situace byla ověřena i v průběhu archeologického výzkumu v roce 2009, kdy přibližně šestitýdenním, byť nepříliš intenzivním chozením v jednom směru došlo místy k degradaci drnu, otevření situace erozi a poklesu terénní úrovně lokálně až o 20 cm.

Stav hradního areálu vyžadoval urychlený konzervační zásah, který by řešil nejen stabilitu dochovaných nadzemních zděných konstrukcí, ale i ochranu kvalitní archeologické situace, zejména terénního reliéfu. Jeho uskutečnění bylo umožněno v rámci v současné době realizovaného projektu *Kamýk nad Vltavou – cesta do středověku* (obr. 4), financovaného z prostředků EU, jehož součástí je mimo další aktivity i konzervace a prezentace hradního areálu. Potřebný projekt zpracoval ateliér GIRSA AT, s. r. o. I ty nejšetrnější prováděné práce si ovšem vyžádaly zásahy do terénní situace. Aby se zamezilo nežádoucímu úniku neopakovatelných informací, musel být v předstihu proveden nezbytný regulérní archeologický vý-

zkum, realizovaný Archeologickým ústavem AV ČR, v. v. i., ve spolupráci se společností ARCHAIA Praha, o. p. s. (obr. 5). Tento výzkum⁶ přinesl mimořádně závažné poznatky a odpověděl na četné nejasné otázky, zároveň ovšem zákonitě otevřel i mnohé další. Výběr a rozsah zkoumaných ploch tak nebyl v žádném případě dán potřebami poznání hradu (výzkum motivovaný pouze badatelským poznáním by nepochybně probíhal zcela odlišným a vůči hradu jistě i šetrnějším způsobem). Striktní omezení předstihového archeologického výzkumu na požadavky projektanta a investora, respektive pouze na zásahy do terénu postižené plochy, mělo i určitý rozpaky odborníků budící dopad. Ve značné části sond nebylo dosaženo podloží. Například zastavení výzkumu na požadované úrovni v nádvoří za branou zadního hradu znamenalo, že zde na úroveň podloží zůstalo zachováno pouze 10 cm velmi kvalitních archeologických situací. I přes následný požadavek jejich překrytí při památkových úpravách jsou reálné šance na jejich přežití v lepším případě nevelké.

Snaha o maximální uchování a petrifikaci památkových hodnot hradu nutně musela vést k vyloučení návštěvnického provozu, zejména z velmi zranitelných svahů. Řešení představuje stavba dřevěných můstků přes prvý i druhý příkop. Zásahy do terénní úrovně si vyžádala úprava velmi nerovné plochy nádvoří zadního hradu, postižené, jak potvrdil i následný výzkum, recentními a subrecentními výkopy, stejně jako stavba krytého přístřešku v ploše prvního nádvoří.

V prostoru nádvoří zadního hradu se ukázalo, že velmi nerovný a členitý povrch terénu byl výsledkem značných recentních a subrecentních zásahů. Středem nádvoří probíhal na většině plochy rozměrný, spíše nepravidelný výkop, terén dále modifikovalo několik jam, z nichž některé byly vloženy odpadkové. Část plochy v druhé braně byla těžce degradována vyšlapáváním a erozí až do geologického podloží (obr. 2). Některé ze zmíněných zásahů nejspíše souvisely i s nějakými milí-tárními aktivitami, jak ukázaly nálezy množství vyštílené, převážně slepé munice. Výzkumem na požadovanou úroveň zde byla dále mimo jiné odkryta i substrukce schodiště při nádvoří stěně

■ Poznámky

6 Tomáš DURDÍK: *Archeologický výzkum hradu Kamýk nad Vltavou v roce 2009*, in: *Časopis Společnosti přátel starožitností* 118, 2010, s. 1–16; Tomáš DURDÍK, Sylwester CHMIELOWIEC, Jaroslav O. NEDBAL: *Předstihový výzkum hradu Kamýk nad Vltavou v roce 2009*, ZČAS Supplément, *Archeologické výzkumy v Čechách* 2009, v tisku.

4

jižního paláce a části průběhu nádvorního líce stěny severního paláce. Po dosažení požadované nivelizace se podstatná část nově vzniklého povrchu nacházela v kvalitních archeologických situacích. Proto byla nová pochozí úroveň vytvořena krycí navážkou a zasypaním byly ochráněny i zbytky zmíněného schodiště.

I v ostatních zkoumaných plochách se archeologický výzkum striktně omezil na projektované zásahy do terénní situace. Specifický případ představoval pouze prostor zaniklé první brány, kde bylo projektováno ukončení mostku přes první příkop. Tato plně archeologizovaná stavba byla dochována v podobě zhruba čitelného reliéfního reliktu, konkrétní podoba a rozsah dochovaných konstrukcí však nebyly známy. Možná interakce nepochybně zranitelných pozůstatků brány s konstrukcemi nového mostku stejně jako nové hlavní návštěvnické komunikace tak budila obavy. Proto zde byl výzkum proveden tak, aby bylo možné projekt dle konkrétní situace operativně upravit a zaměřit tak nežádoucím úniku informací. Očekávané zde byly pouze sporé, popřípadě i negativní zbytky. Výzkumem odkryté až „pompejské“ pozůstatky náročné architektury svou kvalitou předčily všechna očekávání (obr. 3). Projekt mostku i navazující komunikace byly přizpůsobeny tak, aby nepředstavovaly žádné ohrožení pro dochovanou zdiva ani pro další důležité situace (například padlou část stěny navazující budovy, architektonické články a podobně). Vlastní odkrytou spektakulární architekturu nebylo již možné v rámci probíhajícího projektu prezentovat, a proto byla opět ochráněna zasypaním s částečným domodelováním původního terénního reliéfu.

Při stabilizaci zříceniny hradu je vždy nutné vycházet ze znalostí památky, zohlednit zásady a metodické postupy památkové péče.⁷ Pro vlastní výsledek konzervační činnosti je důležitou podmínkou nejen důkladná teoretická znalost

problematiky, ale též dlouholetá zkušenost těch, kteří koncepčně i projekčně záchranu připravují a v průběhu realizace řídí, usměřňují a kontrolují jednotlivé činnosti stabilizace. Mezioborová spolupráce a kvalifikovaný výkon autorského dozoru při záchraně torzální architektury hrají zcela klíčovou roli. Jedním ze základních požadavků na stabilizační práce v prostředí torzální architektury je, aby zůstala zachována výpovědní hodnota díla i vzhled nedotčenosti (obr. 6). Je tedy kladen značný důraz i na prezentační, výtvarnou stránku konzervační činnosti. Tento požadavek byl v případě stabilizace zříceniny hradu Kamýku naléhavější vzhledem k dosavadní nedotčenosti památky (absence jakýchkoliv předchozí konzervační činnosti). Stabilizace zříceniny hradu zahrnovala široký rejstřík odborných zásahů. Konsolidace zdiva byla prováděna s rozmyslem tak, aby se omezila skutečně jen na práce opravdu nezbytné. Dílčí dozdívký kaveren a míst s odtrženým lícem byly provedeny bez pohledového narušení konstrukcí (obr. 7). Při dozdivání byl kladen důraz na průběžné klínování spár drobným materiálem, přičemž byla respektována skladba i rukopis zdění originálních konstrukcí. Podle potřeby došlo k doplnění malty do spár, aniž by však byl líc zdiva celkově mechanicky a podle jednoho receptu přespárován. Respektovány byly všechny detaily významné pro zachování výpovědní hodnoty hradu (obr. 8). K úpravě v některých místech výrazně rozvolněné koruny byl použit způsob stabilizace s opatrným rozebráním uvolněné horní vrstvy zdiva a následným přezděním do nastavované malty. K zachování charakteristické siluety zdiva posloužilo porovnávání docíleného stavu se stavem na fotodokumentaci pořízené před zahájením prací. Po přezdění byla zajílována koruna opatřena travnatým drnem. Jedná se o neohleduplnější a neúčinnější metodu, která byla na mnoha hradních zříceninách úspěšně aplikována zejména v období posledních dvaceti let –

5

Obr. 4. Propagační leták projektu Kamýk nad Vltavou – výlet do středověku. (Reprofoto)

Obr. 5. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, přehled archeologicky zkoumaných ploch. (Kresba Jana Minářčiková)

■ Poznámky

7 Jan SOKOL, Tomáš DURDÍK, Josef ŠTULC: *Ochrana, údržba a stavební úpravy zřícenin hradů*. Odborné a metodické publikace, svazek 17, Praha 1998; Václav GIRSA: *Úvaha nejen k tématu konzervace torzální architektury – Überlegung nicht nur zum Thema der Konservierung torssaler Architekturen*, in: Sborník Společnosti přátel starožitností 4. PhDr. et JUDr. Dobroslovovi Líbalovi k významnému životnímu jubileu, Praha 1996, s. 33–36.

8 Václav GIRSA: *Příprava záchranných prací a celkové konzervace torza jižního paláce hradu Lipnice – Vorbereitung der Rettungsarbeiten und der Konservierung des Torsos des Südpalastes der Burg Lipnice*, in: *Zprávy památkové péče* 55, 1995, č. 8, s. 310–313; *týž: Informace o postupu, dílčích výsledcích a perspektivě konzervace torza jižního paláce hradu Lipnice – Information über das Vorgehen, Teilergebnisse und die Perspektiven der Konservierung des Torsos des Südpalastes der Burg Lipnice*, in: *Zprávy památkové péče* 58, 1998, č. 3, s. 84–88.

9 František GABRIEL, Václav GIRSA: *Castle at Česká Lípa – the past, the present and the future – Château à Česká Lípa – le passé, le présent et le futur*, EN Bulletin 55, 2001, s. 45–50.

6

7

8

9

Obr. 6. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, pohled na čelo zadního hradu s branou od západu, stav po konzervaci. (Foto Václav Gírša, 2010)

Obr. 7. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, vnitřní stěna jižního paláce zadního hradu, stav po konzervaci. (Foto Václav Gírša, 2010)

Obr. 8. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, detail stěny průjezdu vstupní brány zadního hradu s náběhy zřícené klenební konstrukce a negativy vytržených prvků sedilů, stav po konzervaci. (Foto Václav Gírša, 2010)

Obr. 9. Kamýk nad Vltavou (okres Příbram), hrad, detail zdíva vnitřní stěny jižního paláce zadního hradu s otisky trámů zateplení místnosti v 1. patře, stav po konzervaci. (Foto Václav Gírša, 2010)

například hrady Lipnice,⁸ Lipý,⁹ Bezděz,¹⁰ Bauska v Lotyšsku¹¹ a další. Záchrana zříceniny hradu Kamýku vyžadovala v několika případech radikálnější zajištění – u velmi nestabilních konstrukcí, kde již hrozilo zřícení nebo kde byl v posledních letech zaznamenán značný úbytek materiálu. Za připomenutí stojí rozepření ohroženého zdíva vstupní brány (doklenutím části zřícené klenby) nebo provedení větší dozdvíčky příčného zdíva na protilehlé straně nádvoří, realizované s velkou pozorností

podle fotodokumentace staršího stavu, kdy ještě byl v této části zachován větší rozsah kamenného zdíva. Součástí záchranných prací byla též stabilizace reziduí s otisky srubové místnosti v horních partiích vnitřní stěny jižní palácové zástavby (obr. 9) a konzervace ploch vzácných středověkých omítek, zachovaných v relativně velké ploše na torzu hradby uzavírající příkop na jihozápadní straně před vstupní branou.

Provedené konzervační a prezentační práce na zříceninách hradu Kamýk nad Vltavou byly charakterizovány maximálně zodpovědným přístupem k památkovým hodnotám objektu i k jeho vysoké vypovídací hodnotě jako historického pramene. Díky příkladné spolupráci odpovídajících specialistů a profesí v jejich rámci prakticky nedošlo ani ke komolení autenticity ani k úniku informací. Z tohoto pohledu by se jistě měly stát inspirací pro zacházení s dalšími památkami v procesu archeologizace.¹²

■ Poznámky

10 Václav GIRSA: *Obnova dvorních průčelí purkrabského paláce státního hradu Bezděz – konkrétní příspěvek k diskusi o konzervaci památek – Wiederherstellung der*

Fassaden des burgräflichen Palais der Burg Bezděz – ein konkretes Beitrag zur Diskussion über die Denkmalkonservierung, in: *Zprávy památkové péče* 54, 1994, č. 4, s. 109–116; týž: *Obnova a konzervace velké věže hradu Bezděz – Die Wiederherstellung und Konservierung des großen Turmes der Burg Bezděz*, in: *Zprávy památkové péče* 57, 1997, č. 9–10, s. 246–254.

11 Miloš GAVENDA, Václav GIRSA, Miroslav HANZL: *Stabilizace a konzervace lotyšského hradu Bauska (Program Evropské unie Culture 2000) – Stabilisierung und Konservierung der Burg Bauska in Lettland (Programm Culture 2000 der Europäischen Union) – Restoration and conservation of the Bauska castle: the Culture 2000 Programme*, in: *Zprávy památkové péče* 63, 2003, č. 4, s. 240–250, 295–296, 300–301.

12 Podstatná část tohoto textu vznikla v rámci grantového projektu Ministerstva kultury České republiky DB06P01OPP004 *České hrady – záchrana pramenů*.